

BOLANING SIYOSIY HUQUQLARI AMALGA OSHIRILISH ASOSLARI

Shoyimqulova Ozoda Sayfiddin qizi

Guliston davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolaning siyosiy huquqlari va ularni amalga oshirish asoslari haqida soʻz boradi. Bolalar siyosiy huquqlardan oʻzlari, ota-onalari yoki qonuniy vakillari yordamida foydalanishlari mumkin. Bu haqda qonunchilikda batafsil koʻrsatib oʻtilgan.

Kalit soʻzlar: Siyosiy huquqlar, ishtirok etish, muomala layoqati, davlat boshqaruvi, murojaat qilish, shikoyatlar, bolalar ombudsmani, saylov, himoya qilish.

Ключевые слова: политические права, участие, способность иметь дело, государственное управление, адресовать, жалобы, детский омбудсмен, выбор, защищать.

Keywords: political rights, participation, ability to deal, public administration, to address, complaints, children's ombudsman, election, to protect.

Siyosiy huquqlar – fuqaroning subyektiv huquq va erkinliklarining muhim kategoriyasini tashkil etadi. Bu huquqlar qonun tomonidan taʼminlangan insonning davlatning ijtimoiy-siyosiy hayotida ishtirok eta olishi (individual va jamoa holda) va shu bilan davlat hokimiyatini amalga oshirishi bilan bogʻliq boʻlgan ommaviy hokimiyatga ega boʻlish imkoniyatidir. Siyosiy huquqlar boshqa huquq va erkinliklarga nisbatan oʻziga xos xususiyatga ega boʻladi. Chunki, birinchidan, siyosiy huquqlar davlat va jamiyat ishlarini boshqarishda ishtirok etish bilan bogʻliq boʻladi. Ikkinchidan, bu huquqlar, oʻz tabiatiga koʻra inson tugʻilganidanoq ega boʻladigan va uzviy hisoblangan asosiy shaxsiy huquqlardan farqli oʻlaroq, davlat fuqaroligiga ega boʻlishi bilan bogʻliqdir. Bu farqlar Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida shaxsiy va iqtisodiy-ijtimoiy huquqlar “har kim”, siyosiy huquqlar esa, “fuqarolar” deb aniq

yo'naltirilganligida o'z ifodasini topgan. Konstitutsiyamizda fuqarolarning davlat va jamiyat ishlarini boshqarishdagi ishtirokini amalga oshirish shakllari ifodalangan.

Fuqarolarning davlat va jamiyat ishlarini boshqarishda bevosita ishtirok etish huquqi. O'zbekiston Respublikasi fuqarolari jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda, saylov va referendumlarda bevosita qatnashishlari va o'z ovozlari berishlarida namoyon bo'ladi. Fuqarolarning davlat va jamiyat ishlarini boshqarishda o'z vakillari orqali ishtirok etish huquqi esa oliy va mahalliy vakillik organlariga saylaydigan o'z vakillari orqali davlat va jamiyat ishlarini boshqarishda qatnashishlarini ifodalaydi. Qayd etish lozimki, bu borada bolalar kattalarga nisbatan kamroq siyosiy huquqlarga ega. Chunki bu ularning intellektual jihatdan to'laqonli shaxs sifatida shakllanmaganligi, ya'ni muomala layoqatiga ega emasligi yoki qisman ega ekanligi bilan bog'liqdir. Albatta, o'n yoshli yoki o'n besh yoshli bolaga davlatni boshqarishni ishonib bo'lmaydi. Shuning uchun ham bolalar davlat va jamiyatni boshqaruvida, ularga bo'ladigan saylovlarda ishtirok eta olmaydilar. Ammo, bu degani bolalar siyosiy huquqlarga egalik qila olmaydi degani emas. Ular ham muayyan darajada siyosiy huquqlarga ega. Jumladan, Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyaning 15-moddasining 1-bandi Ishtirokchi-davlatlar bolaning assotsiatsiya va tinch yig'ilishlar erkinligi huquqini e'tirof etishini ko'zda tutadi. Mazkur moddaning 2-bandiga binoan, qonunga muvofiq qo'llaniladigan va demokratik jamiyatda davlat xavfsizligi yoki jamiyat xavfsizligi, jamoat tartibi (ordre public) manfaatlari yo'lida, aholining sog'lig'i yoki ma'naviyatini saqlash, boshqa shaxslarning huquq va erkinliklarini himoya qilish uchun zarur bo'lgan cheklashlar istisno qilgan holda, bu huquqning amalga oshirilishiga nisbatan biror-bir cheklovlar qo'yilishi mumkin emas. Bolalarning yana bir siyosiy huquqi sifatida, ularning murojaat qilish huquqini aytib o'tishimiz kerak. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 40-moddasiga ko'ra, har bir shaxs o'zi va boshqalar bilan birgalikda davlat organlariga, muassasalariga yoki xalq vakillariga ariza, taklif va shikoyatlar bilan murojaat qilish huquqiga ega ekanligi ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining "Fuqarolarning murojaatlari to'g'risida"gi (yangi tahriri) va 1995-yil 30-avgustda qabul qilingan

“Fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini buzadigan xatti-harakatlar va qarorlar ustidan sudga shikoyat qiliish to‘g‘risida”gi, qonunlarida fuqarolarning huquqiy sohalardagi murojaatlarini asosiy qoidalari, ko‘rib chiqish tartibi, muddati va hal etish prinsiplari belgilangan. Shuningdek, “O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Inson huquqlari bo‘yicha vakili (ombudsman) to‘g‘risida”gi Qonun kabi, inson huquqlariga oid maxsus qonunlarda ham fuqarolarning murojaat qilish huquqlari belgilab qo‘yilgan. Masalan, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Inson huquqlari bo‘yicha vakili (ombudsman)ning 2010-yildagi faoliyati bo‘yicha Hisobotida bola huquqlarini buzilganligi to‘g‘risida 168 ta murojaat kelib tushgan. “Fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini buzadigan harakatlar va qarorlar ustidan sudga shikoyat qilish to‘g‘risida”gi Qonunga binoan, bola huquqlari va erkinliklari buzilgan taqdirda, uning huquq va erkinliklarini amalga oshirish uchun to‘siqlar bo‘lganda sudga shikoyat bilan murojaat qilishi mumkin. Shikoyat ota-onalar yoki boshqa qonuniy vakillar tomonidan, bola 14 yoshga to‘lgandan keyin – yashash joyiga yoki harakatlari ustidan shikoyat qilinayotgan organ yoki mansabdor shaxs joylashgan joyiga qarab bevosita bolaning o‘zi tomonidan sudga beriladi. Ombudsmanning bola huquqlarini buzilish bilan holatlar bo‘yicha shikoyatlarni ko‘rib chiqish natijasida Hisobotda “Afsuski, ijobiy hal qilingan shikoyatlarning 30 foizga yaqini bolalar hayoti va faoliyatining turli sohalarda ularning huquqlari va qonuniy manfaatlari kamsitilishi bilan bog‘liqdir. Yuzaga kelgan vaziyat O‘zbekistonda bolalar huquqlarini ta‘minlash sohasidagi qonun hujjatlarining ijro etilishi ustidan nazoratni va mansabdor shaxslarning javobgarligini “Bola huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonunga muvofiq, kuchaytirish lozimligi to‘g‘risida xulosa chiqarish imkonini beradi”, deb xulosa qilinmoqda. Qayd etish kerakki, barcha fuqarolarga taalluqli murojaat qilish huquqi, o‘z navbatida bolalarga ham taalluqlidir. Bolalarning bu huquqlari o‘zlari, yoki odatda ularning qonuniy vakillari orqali amalga oshiriladi. bolalarning bu huquqlardan o‘zlari foydalanishi, yoki ota-onalari yo bo‘lmasa boshqa qonuniy vakillari orqali foydalanishi qonunchilikda batafsil ko‘rsatib o‘tilgan. Yuqoridagilardan xulosa qilib aytish mumkinki, bolalar siyosiy huquqlarini amalga oshirish orqali o‘zlarining huquq,

erkinliklari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishadi, ham siyosiy hayotda faollik ko'rsatishadi. Davlat organlari va mansabdor shaxslar bolalarning siyosiy huquqlarini amalga oshirishga ko'maklashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shoyimqulova Ozoda Sayfiddin qizi. (2024). BOLALARNING HUQUQLARINI BUZGANLIK UCHUN MA'MURIY JAVOBGARLIK. *IQRO INDEXING*, 10(2), 56-58. <https://worldlyjournals.com/index.php/IFX/article/view/4784>

2. Shoyimqulova Ozoda Sayfiddin qizi. (2024). BOLALARNING HUQUQLARINI BUZGANLIK UCHUN JAVOBGARLIK - BOLA HUQUQLARI KAFOLATI SIFATIDA. *IQRO INDEXING*, 10(2), 54-55. <https://worldlyjournals.com/index.php/IFX/article/view/4782>

3. Shoyimqulova Ozoda Sayfiddin qizi. (2024). ZAMONAVIY DUNYODA MEDIAMAKON XALQARO RAQOBAT VA AXBOROT MAYDONI SIFATIDA. *PEDAGOGS*, 58(4), 77–79. Retrieved from

4. Akbarjonovich M. A. AN ANALYTICAL APPROACH TO THE ELIMINATION OF CORRUPTION //Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities. – 2023. – T. 11. – №. 4. – С. 2045-2047.

5. MANSUROV A. Development stages of migration from a historical point of view //News of UzMU journal. – 2024. – T. 1. – №. 1.1. 1. – С. 108-111.

6. Абдушукурова И. К., Темирова Н. Э. Борьба против торговли людьми в Узбекистане //Молодой ученый. – 2014. – №. 4. – С. 466-468.

7. Erkinovna T. N. THE DEVELOPMENT OF SOCIOLOGY AND ITS ROLE IN THE LIFE OF SOCIETY //Galaxy International Interdi